

Грановська В.Г.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті визначено процес формування концептуальних засад інституційного середовища аграрних підприємств, що базуються на принципах державного регулювання, направлених на підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору та підвищення ефективності господарювання аграрних підприємств. Виділено основним завданням інституціонального регулювання створення сприятливого інноваційного середовища, що реалізується шляхом залучення елементів державно-приватного партнерства. Узагальнено стратегічні напрями розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки. Розроблена модель інституціонального регулювання конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств.

Ключові слова. Інституції, трансформація, державне регулювання, аграрні підприємства, державно-приватне партнерство, аграрний сектор.

Постановка проблеми. Стратегічна спрямованість ринкових трансформацій на якісні перетворення аграрних підприємств посилює необхідність розробки та впровадження механізмів удосконалення інституціонального середовища функціонування сільськогосподарських підприємств з метою забезпечення їх конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування інституційної парадигми та теоретико-методологічні основи дослідження інституційного середовища аграрних підприємств на засадах конкурентоспроможності є предметом уваги багатьох вчених-економістів і вперше було вивчено у працях Г. Азоєва, Е. Вогеля, Е. Ворнера, Р. Ербе, Д. Кісінга, П. Кругмана, М. Познера, М. Портера, Дж. Стренда, Е. Хекшера, В. Андріанова, Ю. Куренкова, В. Попова, В. Сіденка, С. Соколенка, Р. Фатхутдінова, О. Онищенко, М. Маліка, П. Макаренка, Л. Мельника, Л. Євчука, П. Саблука, А. Стельмашука, О. Школьного, О. Шпичака та ін. Проте вважаємо за необхідне приділити увагу більш детальному проведенню наукових досліджень щодо вивчення проблеми формування інституційного середовища аграрних підприємств.

Формулювання цілей статті. Визначити концептуальні основи інституційного середовища аграрних підприємств з метою підвищення їх конкурентоспроможності, що є

основою ефективності аграрного сектору економіки України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В свою чергу підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору потребує формування нових концептуальних засад, заснованих на принципах публічності та відкритості, що реалізуються розбудовою системи інституціонального регулювання аграрного виробництва.

Опис основного матеріалу дослідження. Глобалізаційні процеси та необхідність забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємств аграрного сектору економіки зумовлюють формування концептуально нової парадигми управління ними, спрямованої на інноваційний розвиток агроформувань. Активізація інноваційного процесу, стимулювання інноваційного попиту, зростання конкурентоспроможності агровиробників можливі тільки за умов формування ефективної системи інституціонального регулювання виробництва. З пошуком шляхів підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств актуалізується проблема забезпечення їх інноваційного розвитку. Нині інституціональне середовище несприятливе для розвитку інновацій, ресурси обмежені, а обсяг інвестиції невеликий. Оцінювання регіональної політики свідчить про те, що органи влади в основному розраховують на допомогу держави та дію її обмежених інструментів (бюджетні трансферти й державні програми) та не мають вагомих інструментів для поліпшення інвестиційного середовища інноваційного виробництва з використанням переваг геополітичного розташування чи сприяння дії базових інститутів економіки, з якими пов'язано більшість проблем

аграрної сфери.

Інституційне регулювання спрямоване на створення сприятливих умов для ведення бізнесу, що передбачає захист прав власності, збереження частки державного сектору в аграрній сфері, оскільки її скорочення знизило можливості здійснення значного фінансового впливу на регулювання цін як у основних, так і у допоміжних галузях сільського господарства. Аналіз світового досвіду доводить, що розробка інституційних механізмів повинна спрямовуватися на надання фінансової підтримки на пільгових умовах повернення господарюючим суб'єктам, які зацікавлені в реалізації інноваційних та інвестиційних проектів у пріоритетних експортноорієнтованих галузях сільського господарства. Крім цього, державою повинна підтримуватися консолідація розрізнених виробничих підприємств і формування галузевих чи міжгалузевих вертикально-інтегрованих компаній.

Інституційні перетворення передбачають створення умов для виникнення та функціонування суб'єктів інфраструктурної підтримки підприємницької діяльності у сільському господарстві, щодо надання спеціалізованих інформаційних, дослідницьких, консультаційних та посередницьких послуг [1, 2]. Удосконалення інфраструктурного забезпечення та інституціонального середовища актуалізується з огляду на те, що ці складові моделі конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств є дієвим інструментом управління. Така орієнтація державного управління полягає у розробці заходів, направлених на створення сприятливих умов для залучення приватних інвестицій у напрям розвитку сільських територій.

Обрання напрямів інституційного забезпечення економічного розвитку аграрного сектору ускладнює пошуком універсальних норм щодо урегулювання питання створення та функціонування відповідних інститутів, що обумовлюється значною кількістю різних організаційно-правових форм господарювання. У світовій практиці розроблено законодавство для кожного інституту розвитку. Ця практика виключає правову уніфікацію загальної стратегії та стає більш конкретизованою, доступною для подальшої розробки дієвих механізмів реалізації.

Створення механізму функціонування інституційного середовища має на меті стимулювання зовнішнього та внутрішнього попиту шляхом переходу аграрного сектору до моделі економічного зростання, заснованої на структурних трансформаціях сільського господарства, перерозподілі ресурсів, нарощуванні

диверсифікації між секторами галузі. У цьому контексті інституціональне забезпечення розвитку аграрних підприємств є фундаментальною базою сільськогосподарського господарювання, що впливає на тісноту взаємозв'язку суб'єктів господарювання з природним середовищем і детермінує характер інституціональних змін у сфері використання природних ресурсів. Інституційні зміни є ключовими в процесі забезпечення якісних перетворень у системі управління аграрними підприємствами. Формування інституційного середовища безпосередньо пов'язане із соціально-економічними й екологічними інтересами суб'єктів господарювання, рівнем розвитку ринкової кон'юнктури й інфраструктури, фінансово-інвестиційним забезпеченням та іншими ресурсами. Слід зауважити, що забезпечити конкурентоспроможний розвиток не можна шляхом посилення однієї із його детермінант.

Формування системи інституційного забезпечення розвитку аграрних підприємств передбачає упорядковану сукупність формальних і неформальних інституцій, що визначають та регулюють його територіальні, соціальні, виробничо-економічні, екологічні, нормативно-правові й організаційноуправлінські параметри. Складові інституційного середовища визначають пріоритети в межах триєдиної системи соціально-економічних, законодавчих або політичних інституцій формального змісту та неформальних ідеологічних інституцій.

Система інституціонального регулювання аграрних підприємств включає в себе такі суб'єкти: органи управління підприємством, інноваційну службу, інфраструктуру підприємства. Основними об'єктами інституціонального регулювання є безпосередньо виробництво, інноваційні відносини, кадри, ресурси, неформальні обмеження. Вихідними умовами запровадження регулювних впливів виступають визначені цілі та ресурси інноваційного розвитку. Мета інституціональних регулювних заходів – реалізація інноваційних проектів, інноваційний розвиток підприємства та зростання його конкурентоспроможності (рис. 1).

Ефективна політика інституційних змін має забезпечити активну господарську взаємодію та реалізацію інтересів усіх його учасників. При цьому державне регулювання в даній сфері здійснюється органами публічної влади за допомогою дієвих методів і сучасних механізмів та їхніх інструментів з метою створення належних умов для ведення агробізнесу [2]. Державна політика здійснюється шляхом

встановлення максимально прозорих процедур ведення підприємницької діяльності. Усі учасники інституціонального середовища дотримуються встановлених норм і вимог,

передбачених законодавством. Органи публічної влади виконують визначені функції у способи та в межах чинного законодавства, забезпечують усунення порушень законодавства.

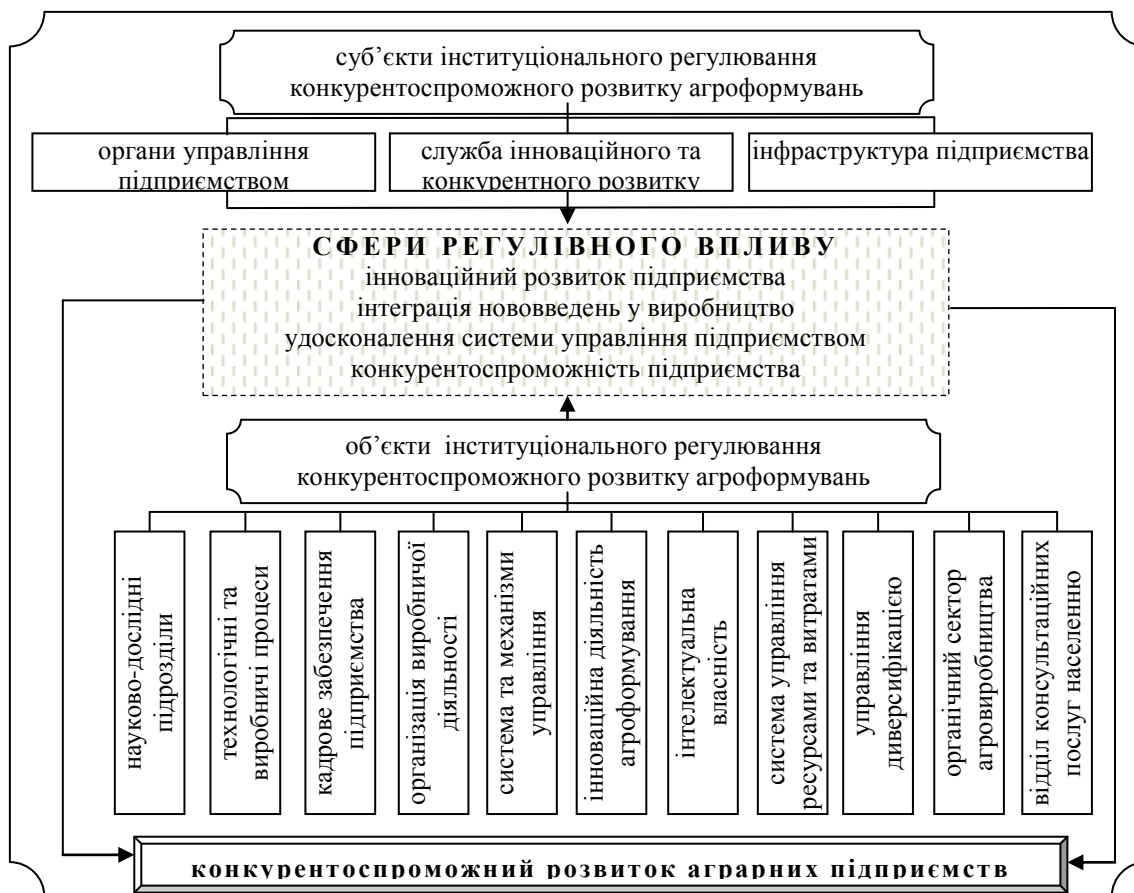

Рис. 1. Модель інституціонального регулювання конкурентоспроможного розвитку аграрного підприємства*

* Розроблено автором за джерелом [5].

Стратегічною метою розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки є створення сприятливих умов сталого розвитку галузі через задоволення суспільних інтересів. Стратегічними напрямками розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі є: інституціональне забезпечення розвитку відтворювального потенціалу, розвиток інтеграційних процесів між учасниками інституціонального середовища в аграрному секторі економіки, формування ефективної моделі взаємодії "державна – інституціональне середовище" в аграрному секторі, технологічна модернізація інституціонального середовища, стимулювання інституціонального середовища розвитку сільських територій.

Розвиток інституціонального середовища підприємств аграрного сектору має здійснюватися комплексно за векторами за допомогою реалізації різноманітних програм і

проектів. Стратегічні напрями потребують виважених практичних дій через вертикальну і горизонтальну інтеграцію взаємопов'язаних цілей, єдність та гармонізацію пріоритетів розвитку при врахуванні змін у зовнішньому середовищі. Вертикальна координація цілей дає змогу узгоджувати не пов'язані між собою напрями діяльності та формувати конкурентні переваги галузі. Горизонтальна координація цілей забезпечує ефективність реалізації стратегічного потенціалу інституціонального середовища. Для нижчого рівня цілі вищого рівня є орієнтиром, тоді як для вищого рівня вони є засобом [2, 3].

Цілісності інституціонального регулювання потребує формування сприятливого інноваційного середовища та залучення елементів державно-приватного партнерства. Чинне законодавство, що використовує концесійні умови державно-приватного партнерства, не враховує поширення даної

форми взаємодії на інноваційну й наукову сфери, передбачає складну дозвільну процедуру спільної діяльності, що перешкоджає здійсненню спільних досліджень і формуванню територіальної інноваційної інфраструктури [2]. Тому першочергове значення має завдання формування ефективної економічної політики держави, заснованої на використанні нової моделі державного регулювання на засадах партнерства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, удосконалення інституційного середовища через посилення його складових дозволить досягти позитивного економічного ефекту, що полягатиме у створенні організаційно-економічних умов соціально спрямованого розвитку аграрних підприємств,

забезпеченні конкурентоспроможного розвитку, ефективному використанні природних ресурсів, формуванні людського капіталу, стимулюванні розвитку малого та середнього бізнесу та розбудови сільських територій. Також до очікуваних економічних ефектів реалізації моделі інституціонального регулювання конкурентоспроможного розвитку підприємств аграрного сектору слід віднести утворення вагомих інструментів поліпшення інвестиційного середовища задля забезпечення інноваційного розвитку аграрного виробництва. У подальшому планується провести оцінку інституційного середовища підприємницької діяльності в аграрній сфері економіки України та дослідити сучасний стан інфраструктури ринків аграрної продукції.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз законодавства України у сфері досліджень, розробок та інноваційної діяльності та пропозиції щодо доповнень до законодавства. Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні». К.: Фенікс, 2011. 349 с.
2. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/ Державно-приватне_партнерство_в_Україні](https://uk.wikipedia.org/wiki/Державно-приватне_партнерство_в_Україні).
3. Вінніченко І. І. Інноваційна діяльність аграрних підприємств: стан та пріоритети / [Бюлетень міжнародного Нобелівського економічного форуму]. – Дніпропетровськ, 2012. – № 1 (5). – т. 1. – С. 44–48.
4. Заскалкіна О. М. Концептуалізація розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки України / О. М. Заскалкіна. // Державне регулювання процесів економічного і соціального розвитку. – 2016. – №4. – С. 1 – 8.
5. Розвиток аграрного сектору економіки України та його конкурентні переваги: Монографія./ Ю.С. Кирилов, В.Г. Грановська, В.І. Пічуря та інші – Херсон, 2016. – 265 с.

REFERENCES

1. Analiz zakonodavstva Ukrainy u sferi doslidzhen', rozrobok ta innovatsiinoi diialnosti ta propozytsii shchodo dopovnen do zakonodavstva. Proekt YeS "Vdoskonalennia stratehii, polityky ta rehuliuвання innovatsii v Ukraini" [Analysis of Ukraine's legislation in the field of researches, developments and innovative activity, and proposals for additions to legislation. A project of EU "Development of strategies, politics and adjusting of innovations in Ukraine"]. (n.d.). K.: Feniks [in Ukrainian].
2. Vikipediia [Wikipedia]. <https://uk.wikipedia.org>. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Derzhavno-pryvatne_partnerstvo_v_Ukraini [in Ukrainian].
3. Vinnichenko, I. I. (2012). Innovatsiina diialnist' ahrarnykh pidpriemstv: stan ta priorytety [Innovative activity of agrarian enterprises: state and priorities]. Biuletyn mizhnarodnoho Nobelivskoho ekonomichnoho forumu – Bulletin of the International Nobel Economic Forum, 1 (5), 44-48 [in Ukrainian].
4. Zaskalkina, O. M. (2016). Kontseptualizatsiia rozvytku instytutstionalnoho seredovyscha v ahrarnomu sektori ekonomiky Ukrainy [Conceptualization of institutional environment development in the agrarian sector of Ukraine's economy]. Derzhavne rehuliuвання protsesiv ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku – State regulation of economic and social development processes, 4, 1-8 [in Ukrainian].
5. Kyrylov, Yu.Ie & Hranovska, V.H. & Pichura, V.I. (2016). Rozvytok ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy ta yoho konkurentni perevahy [Development of the agrarian sector of Ukraine's economy and its competitive advantages]. Kherson [in Ukrainian].

Одержано 15.03.2018 р.